

VU Research Portal

Building life histories of Cape Town's enslaved, 1700-1850

Mbeki, L.

2018

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Mbeki, L. (2018). *Building life histories of Cape Town's enslaved, 1700-1850: an archival and isotopic study*. [PhD-Thesis - Research and graduation internal, Vrije Universiteit Amsterdam].

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Samenvatting

Hoofdstuk 1 geeft de uitgangspunten van het promotieonderzoek, waarin wetenschapsdisciplines van verschillende aard, namelijk enerzijds de historische en anderzijds de geochemische, specifiek die van de bioarcheologie, worden gecombineerd om inzicht te krijgen in de levensverhalen van slaafgemaakte personen die tussen ca. 1700 en 1850 in het gebied van Kaap de Goede Hoop (het latere Kaapstad) woonden. De lezer krijgt in dit hoofdstuk een overzicht voorgeschoteld van de beschikbare bronnen, namelijk de schriftelijke bronnen nagelaten door de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) en van de informatie besloten in de botresten van mensen die zonder nadere naamsvermelding waren begraven op de begraafplaats van Green Point, Kaapstad. Hier wordt de vraag gesteld of de gecombineerde aanpak van de twee verschillende soorten discipline inzichten kan bieden die niet verkregen hadden kunnen worden wanneer alleen de ene of de andere onderzoekdiscipline zou zijn gebruikt.

Hoofdstuk 2 voert de lezer mee naar Zuid- en Zuidoost-Azië en met name naar de herkomstgebieden van de slaafgemaakten die in de VOC-vestiging Kaap de Goede Hoop, of Kaap Provincie, terecht waren gekomen. Dat kon gebeuren als gevolg van het complex geheel van handelsnetwerken van de VOC en van sociale netwerken van het hoger personeel van de Compagnie. Toen de VOC, erop gebrand om een aandeel in de specerijhandel te verwerven, in de zeventiende eeuw betrokken raakte bij het wel en wee van deze delen van Azië, was zij getuige van al langer bestaande ontwikkelingen, waarbij voortdurend rijken in opkomst waren of juist in verval raakten. De VOC kon hiervan profiteren, niet alleen bij de handel in specerijen, maar ook bij het verkrijgen van slaafgemaakten, voor zichzelf en voor haar personeel. De verschillende gebieden die met de herkomst van slaven te maken hadden worden in dit hoofdstuk gepresenteerd en met elkaar vergeleken. Hierna wordt een schets gegeven van de historiografie van Zuid-Afrika, toegespitst op het gebied van Kaap de Goede Hoop in de koloniale periode. Daarbij wordt speciaal gekeken naar de behandeling van het onderwerp slavernij en de plaats van de slaafgemaakten in de historiografie tot heden aan toe.

Hoofdstuk 3 geeft een beschrijving van de manier waarop slaafgemaakten op schepen van de VOC uit Azië aan de Kaap terecht kwamen. Dat ging grotendeels als volgt: eigenaren die uit Azië terugreisden naar hun vaderland namen slaafgemaakten mee als huishoudelijk personeel aan boord, althans, dat deden zij op het eerste deel van de reis, namelijk tot de Kaap. Daar werden de slaven verkocht, want iedereen wist dat de verkoop van slaven aan de Kaap meer opbracht dan in Batavia of in een van de andere Aziatische VOC-vestigingen. De paperassen die uit Batavia naar de directie in Nederland werden gestuurd, de zogeheten *Overgekomen Brieven en Papieren*, geven

hiervan een duidelijk beeld. Documenten in het archief van de West Cape Province in Kaapstad, zoals de *Cape Title Deeds*, laten zien hoe de tot slaafgemaakten na aankomst in handen kwamen van nieuwe eigenaren. Niet alle slaven reisden mee als bedienden, veel van hen werden onder toezicht van scheepsofficieren als handelswaar overgezonden door hoge VOC-functionarissen die bij deze mensenhandel goed gebruik konden maken van hun hoge positie en uitgebreide sociale netwerken. Schippers en hun officieren faciliteerden deze transporten, en zij kregen hun deel van de winst; ook handelden zij wel voor eigen rekening. In de Kaapse archieven vinden we veel transacties die gedateerd zijn in de maand maart, ze geven blijk van een vast patroon dat samenhangt met het vaarschema tussen vooral Batavia (het bestuurs- en handelscentrum van de VOC in Azië) en de Kaap. Uit de documenten leren we ook veel over de herkomst van de slaafgemaakten, althans over de havens van waar ze verscheept werden: de slaven kregen namelijk de plaats van verscheping aan hun voornaam toegevoegd: die-en-die ‘van Bengalen’ of die-en-die ‘van Makassar’ – de meesten van hen kwamen uit de Indonesische Archipel. Kaapse doopregisters (*Baptism Registers*) laten verder zien dat de markt voor onvrij huishoudelijk personeel ook voor een niet onaanzienlijk deel bestond uit mensen die in onvrijheid aan de Kaap waren geboren en tevens uit slaafgemaakten die uit Madagaskar en Mozambique waren aangevoerd. Tenslotte bieden de papieren van de Kaapse Weeskamer (*Orphan Chamber*) relevante informatie. De weeskamer administreerde van minderjarige wezen (dus tot hun 25ste jaar) de nalatenschap van hun overleden ouders, en zo leren we veel over nagelaten slaven en vaak ook over de voorwaarden waaronder ze moesten worden vrijgelaten (manumissie). Uit archiefbronnen blijkt dat een klein aantal geëmancipeerde slaven zich met succes een plaats verwierf in de vrije maatschappij, maar voor de meerderheid was dit niet weggelegd.

Hoofdstuk 4 biedt op een heel andere manier inzicht in de reconstructie van levensgeschiedenissen, namelijk door gebruik te maken van de skeletresten van de slaafgemaakten. Door het uitvoeren van isotopenonderzoek op het organische deel van bot (collageen) en op het tandglazuur kan respectievelijk meer informatie verkregen worden over het paleodiet (wat at men?) en de geologische komaf (waar kwam men vandaan?). In dit hoofdstuk wordt een beknopt overzicht gegeven van verschillende isotopensystemen (die van koolstof, stikstof en strontium) die veelvuldig in de archeologie, en ook in dit proefschrift worden toegepast. Koolstof, stikstof en strontium worden via ons voedselketen in ons lichaam opgenomen. De ratio tussen ^{13}C en ^{12}C , of de $\delta^{13}\text{C}$ waarde, verschilt tussen planten met een verschillende fotosynthese (waarbij lichtenergie wordt gebruikt om koolstofdioxide (CO_2) om te zetten in koolhydraten). Hierdoor zijn individuen die bijvoorbeeld voornamelijk rijst (een “C3” plant) of mais (een “C4” plant) isotopisch uit elkaar te halen. De $\delta^{15}\text{N}$ waarde (de ratio $^{15}\text{N}/^{14}\text{N}$) is vooral een afspiegeling van de hoeveel proteïne die iemand heeft binnengekregen. Aan de hand van stikstofisotopen kunnen

individuen die uitsluitend plantaardig voedsel aten van de individuen die wel dierlijke proteïnen consumeerden onderscheiden worden. Bovendien kunnen door het combineren van koolstof- en stikstofisotopendata uitspraken gedaan worden over de mate waarin (zee)vis op het menu heeft gestaan. Strontiumisotopenonderzoek geeft meer inzicht in de geologische herkomst van een individu. De ratio $^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$ kan als “geochemische handtekening” gezien worden. Hoe ouder de geologische ondergrond, hoe hoger de ratio $^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$. De ratio $^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$ wordt via de (geërodeerde) bodem in vegetatie opgenomen en komt zodoende in ons voedselweb terecht. De $^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$ waarde van het gebied waar de vegetatie groeide en/of de consumptiedieren aten wordt door de consumptie van ons eten opgenomen in ons lichaam: in onze nagels, haren, botten en het tandglazuur. Het tandglazuur heeft een bijzondere eigenschap: het mineraliseert tijdens onze kinderjaren (0-16 jaar voor het permanente gebit) en verandert daarna niet meer van samenstelling. Door de $^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$ in tandglazuur te analyseren wordt derhalve inzicht verkregen in de geologische herkomst van het geconsumeerde voedsel, en in de meeste archeologische contexten daarmee ook de geologische herkomst van het individu. Bij alle drie de toegepaste isotopensystemen moet echter een zeker voorbehoud worden gemaakt bij het interpreteren van de onderzoekgegevens, want er zijn verschillende factoren die een bijdrage leveren in de variatie van de waarden van de gevonden isotopen. Toch lijkt het zeker dat de variatie van de isotopen in de onderzochte skeletten een betrouwbare aanwijzing vormen van migratie – het ‘lichaam archief’ geeft dus een interessante indicatie over de levensgeschiedenis van een individu.

Hoofdstuk 5 presenteert nieuwe $^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$ onderzoeksgegevens in samenhang met opnieuw geïnterpreteerde $\delta^{13}\text{C}$ en $\delta^{15}\text{N}$ gegevens uit eerder onderzoek, namelijk van personen van niet-Europese herkomst die begraven lagen in de onofficiële begraafplaats van Cobern Street in Kaapstad, die in gebruik was tussen 1750 en 1827. Het hoofddoel van deze nieuwe studie was om kennis te krijgen van migratie-geschiedenissen van individuen door gebruik te maken van bepalingen van $^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$ in glazuur, van $\delta^{13}\text{C}$ in dentine (tandbeen) en van intentionele modificaties aan de tanden (tandvijlen bijvoorbeeld) verschillen van herkomst kunnen aanwijzen. De herinterpretatie van eerder gegenereerde $\delta^{13}\text{C}$ data leidde tot de kwantificatie van de variatie in $\delta^{13}\text{C}$ van een typisch Kaaps voedsel van slaafgemaakten (-18,8 tot -13,5 ‰). Ook wordt in dit hoofdstuk voor het eerst een lokale variatie in $^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$ ratio's gepresenteerd, die mogelijk indicatief is voor de “regio Kaapstad” (0,7086-0,7179). Gebaseerd op deze gegevens die geologische herkomst aantonen werd 54,5% van de onderzochte personen geïdentificeerd als nieuw aan de Kaap aangekomen migranten, omdat de afwijking van deze waarden (dus het verschil met de waarden die het resultaat waren van het Kaapse voedselpakket) een aanwijzing vormen voor het feit dat deze personen in hun jeugd (waarin het glazuur van het gebit wordt gevormd) een ander voedselpakket en een andere geologische woonplaats moeten hebben gehad.

Van sommige individuen was het zelfs gebleken dat ze een migratiegeschiedenis hadden met verscheidene langdurige verblijfsplaatsen. Aan twee personen kon bovendien een vermoedelijke plaats van herkomst worden toegewezen. De verzamelde gegevens tonen aan dat bij mannen sprake is van een grotere spreiding qua herkomstgebied dan bij vrouwelijke tot slaafgemaakten – deze nieuwe vondst bewijst dat de combinatie van de twee onderzoeksdisciplines nieuwe inzichten biedt, want op grond van schriftelijke bronnen kon deze conclusie eerder niet worden getrokken. Een beperking overigens van schriftelijke bronmateriaal is dat uit de relevante papieren alleen de route blijkt tussen vertrek uit Azië en aankomst aan de Kaap. Eerdere fasen van migratie zijn uit die bronnen niet af te leiden en daardoor blijft buiten beeld hoe de migratie ooit begon, bijvoorbeeld omdat mensen het slachtoffer werden van regionale of interregionale netwerken van mensenhandelaren. Analyses van de verschillen in het voorkomen van bepaalde isotopen in menselijk skeletmateriaal geven dus een waardevolle aanvulling op het traditionele onderzoek naar de samenstelling en geschiedenis van groepen slaafgemaakten in de wereld rond de Indische Oceaan.

Hoofdstuk 6 presenteert levensgeschiedenissen van mensen die begraven lagen in de onofficiële begraafplaats in de Marina Residence, gelegen aan de Dock Road in Kaapstad, die in gebruik was tussen 1750 en 1850. Opnieuw werden isotopen in samenhang met intentionele veranderingen van het gebit gebruikt om een inzicht te krijgen in migratiegeschiedenissen van de overledenen. De ‘handtekening’ van $\delta^{13}\text{C}$ in het Kaapse voedselpakket en de gevonden verhoudingen van de strontiumisotopen van deze studie kwamen overeen met de uitkomsten van hoofdstuk 5, maar de spreiding van het voedselpakket van de mensen die in de Marina Residence lagen begraven was half zo groot als die van de in hoofdstuk 5 beschreven personen. Dat roept de vraag op of dat aangeeft dat daarom hun voedselpakket dus minder gevarieerd was. De $\delta^{13}\text{C}$ and $\delta^{15}\text{N}$ ‘handtekeningen’ van de onderzochte personen van Cobern Street en Marina Residence verschilden significant. Die van de Marina Residence vertoonden hogere waarden en in dit hoofdstuk worden hiervoor een aantal verklaringen gegeven. Mogelijkerwijs hadden de personen die begraven lagen in de Marina Residence begraafplaats meer zeedieren genuttigd en misschien bestond hun voedselpakket uit zeedieren die op een hogere tree staan in de voedselketen. Een andere plausible verklaring is dat deze personen meer gezouten vlees en/of vis aten. Misschien nuttigden zij na hun emancipatie meer gezouten vlees en/of vis omdat zij toen deel uit waren gaan maken van de stand van eenvoudige arbeiders – die waren weliswaar arm, maar zij waren er beter aan toe dan mensen in slavernij die tijdens hun gedwongen zeereis en daarna onderhevig waren aan erbarmelijk omstandigheden met een beperkt voedselpakket.

Dit hoofdstuk geeft aan dat de gecombineerde aanpak van historisch en bioarcheologisch onderzoek een verdieping kan geven aan het inzicht over de levensgeschiedenissen van

slaafgemaakten. Er blijven vragen onbeantwoord, maar verder onderzoek zal de discussie daarover op weg helpen.

Hoofdstuk 7 presenteert voor het eerst referenties van de $\delta^{13}\text{C}$ en $\delta^{15}\text{N}$ waarden die een goede aftekening geven van het Kaapse voedselpakket in de vroegkoloniale periode. De isotopische handtekening van het geconsumeerde voedsel, het paleodieet, van de personen die op de begraafplaatsen van Cobern Street en Marina Residence begraven lagen, wordt in dit hoofdstuk vergeleken met de $\delta^{13}\text{C}$ en $\delta^{15}\text{N}$ waarden van archeologische dieren uit de regio. Hoewel de dierlijke resten die voor deze database zijn geanalyseerd niet gerelateerd kunnen worden aan een specifieke verblijfplaats van slaafgemaakten, laten de gegevens zien dat de onderzochte personen toegang hadden tot bronnen van proteïne zoals die in de stedelijke samenleving van Kaapstad verkrijgbaar waren. Daarom zijn de gegevens bruikbaar om verschillende voedselpakketten te kunnen beoordelen. Schapen en geiten werden op een andere manier gehouden dan rundvee: als regel graasden koeien verder landinwaarts, wat blijkt uit hun sterke afhankelijkheid van C_4 -planten, zoals grassen. Geiten en schapen daarentegen werden meer in de buurt van Kaapstad gehouden. Onderzoek van twee honden en een kat afkomstig uit een vergelijkbare omgeving leverde op dat deze omnivoor waren. Varkens in de steekproef bleken niet omnivoor te zijn, want hun voedsel vertoonde overeenkomsten met dat van thuis gehouden gevogelte zoals kippen. Beide diersoorten hadden in hun voedselpakket een verhoogde waarde van ^{15}N , hetgeen doet vermoeden dat zij planten aten die groeiden in de buurt van de zee of dat zij planten aten die werden bemest. Door de $\delta^{13}\text{C}$ en $\delta^{15}\text{N}$ waarden van de slaafgemaakten aan de Kaap te vergelijken met de $\delta^{13}\text{C}$ en $\delta^{15}\text{N}$ waarden van de dierlijke resten wordt in dit hoofdstuk voorzichtig geconcludeerd dat rundvlees, vlees van kippen of van ander pluimvee, en varkensvlees slechts sporadisch op het menu hebben gestaan. De gegenereerde data doen vermoeden dat vis en schapenvlees de voornaamste bronnen van eiwit (proteïnen) waren.

Hoofdstuk 8 behandelt de verhouding van strontiumisotopen $^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$ in tandglazuur van jonge mensen die eerder waren geïdentificeerd als slaven. Zij waren overleden aan boord van de *Packet Real*, een schip dat met een 'lading' slaven op weg was van Mozambique naar Brazilië, maar dat bij de Kaap vastliep en verging. Onderzocht werd ook het glazuur van gebitten van Europeanen, waarschijnlijk militairen, die op een naburige begraafplaats waren begraven. Uit het onderzoek blijkt dat acht van de zestien slaafgemaakten voor hun vertrek uit Mozambique een eerder migratietraject hadden gehad voordat zij na de schipbreuk aan de Kaap terecht waren gekomen – het is een aanwijzing dat zij eerder te maken hadden gehad met een netwerk van mensenhandelaren. De jonge leeftijd bovendien van deze tot slaafgemaakte individuen geeft aan dat kinderen slachtoffer werden van de binnenlandse Mozambikaanse slavenhandel en van de

handel in slaven bestemd voor de trans-Atlantische markt. Dat lijkt niet te stroken met wat in hoofdstuk 3 wordt aangegeven, namelijk dat men aan de Kaap bij voorkeur slaven kocht van zo'n 24 jaar oud.

In **hoofdstuk 9** wordt besproken of de vragen die in het eerste hoofdstuk zijn geformuleerd ook inderdaad beantwoord zijn en of een belangrijk uitgangspunt van het onderzoek, namelijk de combinatie van historisch onderzoek enerzijds en van geochemisch en bioarcheologisch onderzoek anderzijds, tot positieve resultaten heeft geleid. De conclusie lijkt gewettigd dat door deze gecombineerde aanpak inderdaad nieuwe interpretaties mogelijk zijn geworden. De beide onderzoeksmethoden kennen beperkingen, maar door zowel gegevens uit de traditionele schriftelijke bronnen als gegevens vastgelegd in het 'lichaam archief' te gebruiken, konden sommige beperkingen worden gemitigeerd. Het gevolg was dat hieruit een meer genuanceerd beeld is ontstaan van het ingewikkelde verschijnsel migratie van slaafgemaakten. Deze aanpak zou ook met succes kunnen worden gevolgd arbeidsmigratie in een latere periode van de geschiedenis van Zuid-Afrika, waarbij vooral kan worden gedacht aan de late negentiende eeuw en twintigste eeuw. In deze periode was een schreeuwende vraag naar goedkoop personeel om aan het werk gezet te worden in de diamant- en goudmijnen, en de gecombineerde onderzoeks aanpak uit deze studie zou ook kunnen helpen antwoorden te vinden op vragen over de herkomst van arbeidsmigranten van de toenmalige mijnsector.